

Repere ale gândirii și operei Părintelui Academician Dumitru Stăniloae

Pr. Conf. Dr. Gheorghe PETRARU

Omagierea Părintelui Dumitru Stăniloae la centenarul nașterii sale este un act de responsabilitate teologică și eclezială, de continuare a aprofundării teologiei, a căilor deschise de opera și gândirea sa, așa cum recomanda discipolilor săi, de reflecție asupra metodologiei de lucru care l-au încununat drept „personalitatea cea mai marcantă a teologiei românești contemporane”¹ sau, cum remarca teologul francez O. Clément, „cel mai mare teolog ortodox”².

În cele ce urmează ne vom opri și vom evidenția unele repere majore care stau la baza edificiului teologic sublim creat de Părintele Stăniloae, legate de contextul cultural, de etosul românesc și ortodox, de viața și experiența spirituală în Hristos, elemente care, în interconexiunea lor, au șlefuit diamantul strălucitor, respectiv opera și personalitatea Părintelui Dumitru Stăniloae. Vom păstra în această succintă prezentare un itinerar cultural, românesc și teologico-spiritual mărturisit de Părintele Stăniloae, specific marilor spirite căutătoare și însetate de adevăr dintotdeauna, anume acela că nu a aflat deplin adevărul teologic din cultura și cărțile parcurse în anii de studii, nici din viața religioasă a comunității în mijlocul căreia a venit în această lume, deși „eternitatea care s-a născut la sat” revine nostalgic în viața teologului intelectual citadin, ci pe Hristos Adevărul L-a aflat din scrierile Părinților Bisericii, din *Filocalie*, tradusă de el însuși în limba română, din experiența sfinților la care s-a înălțat pe parcursul unei vieți spirituale exemplare prin jertfă, iubire dăruitoare și creativitate teologică, fiind un adevărat creator de limbaj teologic în spațiul și în orizontul românesc.

¹ I.P.S. Daniel Ciobotea, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *O Dogmatică pentru omul de azi*, în *Dumitru Stăniloae sau paradoxul teologiei*, volum coordonat de Teodor Baconski și Bogdan Tătaru-Cazaban, Editura Anastasia, București, 2003, p. 87.

² Prof. Dr. Olivier Clément, *Le père Dumitru Stăniloae et le génie de l'Orthodoxie roumaine*, în *Persoană și comuniune. Prinos de cinștire Preotului Profesor Academician Dumitru Stăniloae. 1903-1993*, Sibiu, 1993.

Cultura vremii și impactul ei asupra gândirii și operei Părintelui Stăniloae

Primul contact cu operele Părintelui Stăniloae, în ordinea cronologică a apariției acestora dezvăluie un limbaj, o gândire care nu se mai înscrie într-o obositoare stereotipie scolastică, în scheme depășite cultural. Dimpotrivă, gândirea sa este una vie, antrenantă, nutrită la marile creații teologice și filosofice ale vremii, mai ales din aria germană și franceză a culturii occidentale. O privire și, eventual, o lectură măcar în parte a bibliografiei care stă la baza operei teologului nostru ne arată familiaritatea sa cu limbajul filosofico-cultural al vremii pe care a transpus, a transcris temele, ideile, formulele teologice creștine, ortodoxe în special. Studiile din țară și ulterior cele din străinătate, relațiile cu personalități remarcabile ale teologiei ortodoxe și catolice sau protestante au făcut ca această operă teologică particulară să fie cunoscută și să aibă o valoare universal creștină. Aceasta se explică prin viziunea sa în strânsă relație cu „întreaga literatură teologică dogmatică ortodoxă ecumenică, cu cea interconfesională, cât și cu cea filosofică care se dovedește un auxiliar prețios pentru aprofundarea unor teme teologice din domeniul creației, al antropologiei, al relației omului cu societatea și cu lumea”³.

Lucrarea de referință în peisajul teologic românesc, normativă pentru hristologia și soteriologia obiectivă, *Iisus Hristos sau restaurarea omului* (Sibiu, 1943), apoi lucrările *Ascetică și mistică creștină. Teologia vieții spirituale* (curs dactilografiat din anul universitar 1946-1947, editat după căderea regimului totalitar) sau *Poziția d-lui Lucian Blaga față de Creștinism și Ortodoxie* (Sibiu, 1942), vădese un teolog care a asimilat limbajul cultural al vremii, când în plan filosofic interferau curentele existențialist, fenomenologic, personalist sau al filosofiei valorilor. Filosofi de referință cu impact și asupra gândirii, a reflecției teologice, mai ales occidentale, cu un discurs în general cu tentă antropologică, cu o coborâre și o plasare a ordinii transcendenței din ontologia clasică în sfera istoriei, a timpului, sunt citați critic de Părintele Stăniloae în opera sa. Însă această operă este o sinteză remarcabilă prin actualizarea categoriilor teologice patristice tradiționale în contextul culturii actuale, o prezentare a adevărilor de credință mântuitoare ale Bisericii lui Hristos într-un limbaj creat de o inteligență harismatică, cu o forță de penetrație impresionantă în conștiința omului, în general agnostic, al modernității. Existențialismul religios sau ateu, reprezentat de M. Heidegger, K. Jaspers, M. Buber, G. Marcel, fenomenologia prin M. Scheler, personalismul lui E. Mounier sau N. Berdiaev, filosofia vieții prin E. Burger, J. Cullberg sau axiologia reprezentată de N. Hartman sau L. Lavelle⁴ fuzionează critic și creator în opera

³ Pr. Prof. Dumitru Radu, *Coordonate și permanente teologice în opera Părintelui Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae*, în *Persoană și comuniune*, p. 139.

⁴ Anton Hugli, Poul Lubcke, coordonatori, *Filosofia în secolul XX*, vol. 1. *Fenomenologia, Hermeneutica, Filosofia existenței, Teoria critică*, traducere de Gheorghe Pascu, Andrei Apostol, Cristian Lupu, Editura All, București, 2003. A se vedea și citatele extinse din filosofii citați precum și alte personalități ale culturii vremii în opera sa publicată înainte de regimul totalitar.

Părintelui Stăniloae prin recursul decis și fidel la fundamentele credinței creștine, respectiv revelația Scripturii, la dogma Bisericii și la experiența apofatică în lumina eternă, necreată a lui Dumnezeu din spiritualitatea Ortodoxiei.

Sinteza între categoriile ontologico-metafizice tradiționale și cele moderne ale culturii occidentale, între o viziune statică a ființei de sorginte clasică și una dinamică actuală, l-au ajutat pe Părintele Stăniloae, pe baza învățaturii dogmatice a Bisericii, să depășească dualisme de gândire și cantonări excesive pe poziții confesionale și să creeze un sistem creștin-ortodox de dogmatică și spiritualitate filocalică și liturgică de o maximă densitate ideatică, programativ pentru omul de astăzi al societății secularizate⁵. Concepte teologice consacrate dogmatic, precum cele de ființă, existență, persoană, ipostas, comuniune, deși de neclintit și *sine qua non* pentru învățătura Bisericii, sunt dinamizate și primesc valențe înnoite, un conținut mai bogat, mai viu, prin reflecție la bogăția interioară a omului, la sensurile multiple și luminoase ale existenței care reflectă infinitatea, absolutul divin ca ființă existentă de sine, realitate tripersonală, subiectivitate relațională. Dacă specific pentru filosofia modernă existențialistă este înlocuirea sintagmei clasice *esența precede existența* cu una inversată, anume *existența precede esența*, pentru Părintele Stăniloae soluția nu poate fi decât una a paradoxului, a antinomiei specifice gândirii teologice, în sensul că esența și existența nu pot fi excluse una în detrimentul celeilalte. De fapt, ceea ce a înțeles Răsăritul creștin prin Sf. Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul, Ioan Damaschin sau Grigorie Palama și implicit Tradiția ortodoxă, anume caracterul personal-esențial sau substanțial, dar și dinamic sau energetic al divinității în sinea ei, s-a dovedit real și într-o arie mai largă, culturală, eludând perspectivele conturate ulterior în Occidentul creștin și care au dus la o prelungire a disputei universalilor, dintre esențialiști și „kenologi”, dintre curentul care afirmă cu certitudine existența reală a unei transcendente substanțiale, divinitatea infinită, absolută, temeiul metafizic, ontologic, inteligibil al existenței contingente și cei care reduc totul la o imanentă monistă, procesuală în sine, funcțională, lumea schimbătoare în care omul este realizarea inconștientă a unui flux intern ce face ca aceea ce se vede, ceea ce este palpabil, sensibil să se facă. Pentru Părintele Stăniloae, care conciliază cele două poziții disjunctive pe baza personalismului creștin, a tezei intuite de Părinții Bisericii și confirmată de modernitate că adevărul este subiectivitate, persoana rațională fiind adevăr, idei dezbătute și formulate în contextul disputelor trinitare și hristologice ale epocii patristice, ceea ce este nu poate exista decât ca subiect, ca persoană, Dumnezeu și omul sunt persoane care dețin ființa cea divină sau cea umană. Ființa divină una subzistă etern fără vreun interval în cele trei Persoane divine care sunt realitatea personală supremă. Subiectul divin etern este substanțial și relațional totodată. Subiectul divin sau mai exact subiectele divine care dețin ființa divină unică sau în care subzistă integral și din eternitate în fiecare unică ființă, „substanță”, „esență” divină sunt din veșnicie în relație, în comuniune unele cu altele. Subiectul este relațional, nu există fără un altul sau alte subiecte ce se deschid în dăruire iubitoare unele față de altele. Trisubiectivitatea divină în

⁵ I.P.S. Daniel, *op. cit.*, p. 89.

relațiile perihoretice dintre cele trei Persoane este iubire absolută, „structură a supremei iubiri”⁶ și „taină a perfecte unități a Persoanelor distincte”⁷. Iubirea există pentru că există Persoanele în realitatea lor substanțială ca mod de existare a ființei și Dumnezeu Cel ce este iubire. Iubirea nu este ceva care se face, o stare impersonală și irațională a vreunei forțe absolute, fără substanță personală sau fără persoană substanțială și dinamică, energetică în același timp. Amendând și respingând categoric o viziune a deontologizării, a desubstanțializării și, implicit, a depersonalizării divinului în discursul ateist sau agnostic, respectiv cea reducționistă a unei transcendențe limitate la alteritatea imanentă și la misterul ființei umane, a misterului transsubiectiv, Părintele Stăniloae arată că trecerea de la gândirea substanțialistă la o gândire relațională „nu e decât descoperirea realității ca realitate în relație. Realitatea nu constă din unități de sine stătătoare, ci din întreguri formate din elemente corelate între ele... Universul este un unic complex de corelații, oamenii există și se dezvoltă numai în astfel de relații. Acesta este adevărul creștin fundamental, acesta e adevărul ca formulă intelectuală a Realității ultime. Dar corelația pe plan spiritual este iubire. Nu se poate concepe iubire în monada închisă în sine. Iubirea este referirea unui eu la altul și vice-versa. Astfel, realitatea supremă este adevărul ultim, pentru creștini este structura iubirii sau corelația dintre trei euri, iar iubirea culminantă este adevărul suprem”⁸.

Lumea, oamenii sunt creația lui Dumnezeu și depind ontologic de El. Omul ca ființă rațională și întreaga creație au o raționalitate proprie ce trimite la raționalitatea divină absolută revelată în Hristos Logosul prin care toate au fost aduse din nimic la existența ca dar al lui Dumnezeu din iubire și libertate, nu din vreo necesitate internă a ființei divine care ar fi în acest sens nedesăvârșită, nedeplină. Manifestarea acestei relații, ca răspuns din partea ființelor raționale, a oamenilor la iubirea creatoare și mântuitoare a lui Dumnezeu prin care își exprimă recunoștința față de El, este religia, un element esențial în structura conștiinței și a experienței omului în lume dependent ontologic de Dumnezeu și om deplin,

⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, EIBMBOR, București, 1978, p. 282.

⁷ *Ibidem*, p. 288; cf. Diac. Asist. Ioan I. Ică jr., *Persoană sau/și ontologie în gândirea ortodoxă contemporană*, în *Persoană și comuniune*, p. 359-385.

⁸ *Idem*, *Adevăr și iubire: dincolo de dilema ecumenismului contemporan*, în „Ortodoxia”, 2/1967, p. 288; cf. Raimundo Panikkar, *The Silence of God. The Answer of Buddha*, Orbis Books, Maryknoll, New York, 1989, p. 128. „Rațiunea cere ființa, dar inima, iubirea cer pe Dumnezeu Persoana... atunci ființa divină este persoana, o ființă personală, inteligentă, dar și voință... Religia nu este doar supunere voluntară pură (simbolizată de sacrificiu), nici contemplație intelectuală (adorarea exprimată în adorație), ci dialog personal, iubire reciprocă, cunoaștere mutuală. Persoana este fundamental relație, deci și ființa este relație. Dar nu este oare persoana o abdicare de la universalitatea ființei?... Dumnezeu nu poate fi demonstrat pentru că persoana nu poate fi demonstrată, ci o întâlnești. Relația cu Dumnezeu este relația experienței întâlnirii”, p. 118-119; John Cobb Jr./Christopher Ives Editors, *The Emptying God. A buddhist-Jewish-Christian Conversation*, Orbis Books, Maryknoll, New York, 1990; Leonard Swidler, *După Absolut. Viitorul dialogic al reflectiei religioase*, traducere Codruța Cuceu, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.

fericit spiritual, în comuniunea luminoasă și a bucuriei cu El. Părintele Stăniloae este un model exemplar al omului ca ființă religioasă, iar pentru el religia este „cea mai pasională năvală a ființei spre realitate... spre principala realitate”. Această realitate reprezintă „substanța fundamentală a omului” pentru că religia, spre deosebire de orice altă îndeletnicire a spiritului uman, chiar de filosofie, prin urmare, revendică omul întreg și deci pune sub o lumină a ei, sub gândul lui Dumnezeu, toată ființa umană și deci toată viața colectivităților⁹. Mai mult, omul poate cunoaște, desigur nedeplin, la nivelul ontologic propriu, realitatea supremă divină care vrea să fie cunoscută de către om, iubită de către el, în aceasta constând de fapt și realitatea mântuirii care înveșnicește pe omul chip al lui Dumnezeu. Corespondentul intelectual, afectiv, volițional al acestei intenționateități divine pentru om este credința, conștiința și sentimentul înrudirii spirituale, harice cu Dumnezeu. Pentru Părintele Stăniloae, „credința este certitudine despre existența lui Dumnezeu ca realitate personală supremă ce nu stă în continuitate de substanță cu noi și cu natura și despre cele comunicate nouă de El prin revelație. Credinciosul e sigur că măcar uneori se află față de Dumnezeu ca față de o a doua persoană, deși e nevăzut¹⁰. Dar persoana divină nu este un „mare Anonim”, înconjurat de o „cenzură transcendentă”, invidios pentru o eventuală uzurpare de către om a poziției suverane a Unului, după expresiile consacrate ale filosofului L. Blaga. Prin iubirea divină a transcendentului care coboară și credința omului ce se deschide comuniunii cu Treimea în relație gândită și simțită de către omul credincios, apofatică pe culmile ei, dar exprimată și în cuvinte umane sărăcicioase ce nu pot reda misterul divin, în orizontul eclesial, se realizează de fapt „extinderea relațiilor afectuoase dintre Persoanele divine la creaturile conștiente¹¹. Pentru teolog, deschiderea spre Dumnezeu este reală și implică întreaga ființă a omului, pentru filosof postularea transcendenței este un joc al rațiunii în căutarea unui fundament unic al realității. Disputa dintre Părintele Stăniloae și L. Blaga nu a mai putut fi reluată în dictatură, când discursul teologic a fost marginalizat, exclus din sfera publică, a culturii, dar așa cum arată regretatul Părinte I. Bria poate fi înscrisă în perspectiva unei punți intelectuale dintre teologie și filosofie. Astfel, „filosoful și teologul au o vocație epistemologică comună și un punct de plecare comun: a păstra și a proteja misterul lui Dumnezeu și al lumii. Punctul de sosire este diferit. Pe de o parte, la Blaga mutismul filosofic, refularea unei revelații inaccesibile, obliterarea omului ca destinatar presupus al revelației. Pentru Blaga, Dumnezeu este închis în cer „ca-ntr-un coșciug: Ești muta identitate” (*Psalm*). Pentru Stăniloae, Dumnezeu deschide în Întruparea Sa perspectiva vieții veșnice, a slăvirii eterne a ființei umane. Blaga a construit schela rațională, Stăniloae a construit observatorul suprarățional. Fiecare a fost consecvent până la extrem cu disciplina lui; filosofia nu trebuie să identifice

⁹ Idem, *Poziția d-lui Lucian Blaga față de Creștinism și Ortodoxie*, Sibiu, 1942, p. 9-14.

¹⁰ Idem, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Editura Omniscop, Craiova, 1993, p. 9; cf. Prof. Dr. Remus Rus, *Spre o teologie a religiilor în viziunea Pr. Prof. D. Stăniloae*, în *Persoană și comuniune*, p. 521-531.

¹¹ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 285.

transcendentul cu umanul; iar teologia nu trebuie să separe pe Dumnezeu de lume, de creația Sa. Blaga se închide în spațiul mioritic, Stăniloae întrevide spațiul metafizic, adică un cer nou și un pământ nou. Unul stă pe versantul Transcendenței absolute, celălalt pe cel al Transcendenței revelate, întrupate¹². Realitatea supremă este una, omul are acces la ea prin credința cu valoare cognitivă ca răspuns și comuniune cu Cel ce se deschide cu iubire ce înveșnicește pe om.

Omului care trăiește în orizontul istoriei, în condiția spațio-temporalității, condiție ontologic relațională divinului, dar absolutizată de mentalitatea secularizată ce refuză caracterul obiectiv, real al transcendenței, în reflecția modernă ce a urmat, între altele, lucrării *Sein und Zeit* a lui M. Heidegger ce a influențat teologi precum R. Bultmann sau O. Culmann, Părintele Stăniloae îi arată că lumea „a fost creată de Dumnezeu ca un dar pentru oameni”¹³. Lumea cu lucrurile din ea este un complex de „plasticizări și sensibilizări ale rațiunilor Sale”¹⁴, etern unificate în Rațiunea-Hristos, Fiul lui Dumnezeu Cel Veșnic, din care se desprind și spre care converg. Lumea este oferită omului ca orizont de viață și de creație, spre a fi cunoscută și îmbunătățită datorită raționalității sale. În același sens, ea este, în calitate de continuu spațiu-timp „mediu al comuniunii cu baza în Treime” al omului cu Dumnezeu, „formă a relației între Dumnezeu Cel supra-spațial și infinit și între persoanele finite, forma care face posibilă mișcarea lor între ele”¹⁵ – spațiul – și, respectiv, „interval între chemarea lui Dumnezeu și răspunsul nostru”¹⁶ – timpul. Spațiul și timpul sunt astfel subiectivizate, se dovedesc realități existențiale, nu în forma intuiției transcendentele kantiene, ci a perspectivei științifice și filosofice actuale, atât durată cât și distanța fiind depășite, surclasate de spirit prin libertate și spiritualitate, ca efort ascetic de unificare în har cu Dumnezeu¹⁷. Lumea are sens în Dumnezeu și manifestă la nivel de creație o multitudine de sensuri în conformitate cu atotștiința și înțelepciunea divine reflectate în ea. Ea nu este rea în sine pentru că este materie și este marcată de schimbare, fiind caracterizată de mișcare, înțeleasă ca o cădere și o distanțare iremediabilă de spiritul absolut, nemișcat, un aspect negativ al acesteia după sistemele gnostice care au influențat și pe Origen. Dimpotrivă, lumea, deși căzută prin om, prin neascultarea acestuia de porunca divină, păstrează bunătatea ei originară, desigur știrbită, dar prin Hristos este restaurată și propulsată spre Dumnezeu, spre existența cea bună, premisă a existenței bune și veșnice, așa cum arăta teologia Sf. Maxim Mărturisitorul. Atât față de marxism, care reducea

¹² Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Spațiul nemuririi sau eternizarea umanului în Dumnezeu în viziunea teologică și spirituală a Părintelui Stăniloae*, Trinitas, Iași, 1994, p. 34-35. Deși fiu de preot, L. Blaga în romanul apărut postum, *Luntrea lui Caron*, l-a persiflat pe preot și l-a prezentat cu umbre, dar a favorizat și a prezentat mai luminos pe filosof, dovadă a neînțelegerii slujirii preoțești, semn al jertfei și iubirii lui Hristos.

¹³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 339.

¹⁴ *Ibidem*, p. 349.

¹⁵ *Ibidem*, p. 199.

¹⁶ *Ibidem*, p. 183.

¹⁷ *Ibidem*, p. 212.

lumea la sensibil, la ceea ce se vede sub cer, cât și față de existențialism, care o considera o necropolă fără sens, Părintele Stăniloae oferă o veritabilă teologie a creației, a lumii cu dinamismul ei și valoarea de simbol al existenței divine, spirituale. A fi om în lume înseamnă a fi deja cu Dumnezeu, în lumea Sa, dar al Său, ontologic și haric cu Dumnezeu Care s-a revelat ei și este prezent în ea prin rațiunile preexistente în El și actualizate împreună cu omul în activitățile creatoare bune ale acestuia, prin plinirea poruncilor divine spre unirea cu El. De aceea, cultura, știința, arta, tehnologia, creații umane în lumea lui Dumnezeu-Lumina, cu conștiința comuniunii iubitoare cu El și a descifrării gândirii divine pentru binele lumii, au și un sens spiritual, sunt voite de Dumnezeu, apropiind creația de El¹⁸.

Etosul ortodox românesc în gândirea Părintelui Stăniloae

Poporul român și Biserica sa Ortodoxă, structura spiritualității creștine a acestuia, ocupă un loc important în gândirea și opera Părintelui Stăniloae care chiar a trăit în momente ale încleștării dintre totalitarismul de stânga și cel de dreapta, în momente ale tensiunii dintre etnocratie și internaționalismul liberal sau cel comunist, cu accentele naționaliste ulterioare.

În viziunea Părintelui Stăniloae, „creștinismul se adresează persoanei. El nu se adresează națiunii pentru că nu există o conștiință ipostatică de sine stătătoare a națiunii. Dar persoanele omenesti nu sunt unități abstracte, dezbrăcate de orice determinare și, prin urmare, întru totul identice. Se pot detașa, desigur, de la orice persoană anumite determinate, ca accidente și de suprafață. Dar sunt o serie de caracteristici de care nu poate fi dezbrăcată o persoană, chiar dacă am pătrunde până la ultimul ei sâmbure, la ceea ce numim *eul* ei. Nu numai trupul, ideile, sentimentele, experiențele unei persoane poartă anumite caracteristici, ci și *eul* ei, centrul ei ontologic, aceea ce e dat de la începutul formării și organizării unui conținut de viață personală și conduce din transcendent – imanența sa – tot procesul acesta... Din primul moment al existenței sale, *eul* are și notele pe care i le dă istoria înaintașilor... În felul acesta calitatea națională a *eului* omenesc nu este ceva accidental, de suprafață, aposterioric, ci face parte din destinul esențial al lui, se cuprinde printre determinatele imaginii lui eterne”¹⁹. Această viziune biblică, creștină, justă se înscrie în contextul diverselor orientări, doctrine ale vremii cu privire la etnicitate, la neam, națiune. Viziunea Părintelui Stăniloae este de natură transcendentă, spiritualistă, marcată de concepția sa hristologică a

¹⁸ Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Spațiul nemuririi...*, p. 28-29; cf. Eveque Joachim Giosanu, *La deification de l'Homme d'après la pensée du père Dumitru Stăniloae*, Trinitas, Iași 2003, p. 32-47; cf. Pr. Conf. Dr. Ioan-Cristinel Teșu, *Lumea, asceza și rugăciunea în teologia Părintelui Stăniloae*, Trinitas, Iași, 2003.

¹⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și națiune*, în *Fiecare în rândul cetei sale. Pentru o teologie a neamului: Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae, Răzvan Codrescu, Radu Preda*, ediție îngrijită, introducere și note de Răzvan Codrescu, Editura Christiana, București, 2003, p. 95-99.

mântuirii omului și neamurilor prin moartea și Învierea lui Iisus. Astfel, există un model ideal transcendent al neamului în paradigmele trinitare eterne care se actualizează istoric, geografic atunci când, providențial, factorii transcendent-imanenți, voința divină și condițiile politice, culturale, sociale o permit în istorie. De aceea, „comunitatea, transcendența divină și pământul propriu sunt părțile organice ale neamului”²⁰, iar pecetluite prin voință națională și recunoscute de dreptul internațional, configurează „legea neamului”. În acest sens, „calitatea națională este însuși umanul într-o anumită formă a lui... Ea este gândirea, iubirea, bucuria, tristetea, acțiunea, conștiința purtând o anumită dispoziție, o anumită vibrație, un anumit iz comun unei grupe de oameni și neîntâlnit la celelalte grupe... Între național și uman nu este nici un antagonism. Dimpotrivă, cu cât îți adâncești simțurile umane cu atât te adâncești mai mult în miezul calității tale naționale”²¹. Prin aceasta omul progresează moral, se desăvârșește spiritual, contribuind în comunitatea sa prin exemplul și forța, puterea sa de convingere la cristalizarea unui profil etnic în relație cu Dumnezeu prin observarea și împlinirea voii divine, stavilă împotriva imoralității ce atrage decadența individuală și de grup. De aceea, „un neam nu se menține prin forțele instinctuale, prin subconștient, prin natură. El este o realitate spirituală, voluntară în primul rând, și se menține prin păzirea unei ordini morale. Nu sângele produce etosul unui neam și nu el asigură acest etos... Imoralitatea poate pătrunde în viața unui neam chiar când sângele s-a păstrat același”²². Reflecțiile Părintelui Stăniloae valabile și atunci când au fost scrise, în contextul afirmațiilor despre rasa pură, sunt tot atât de actuale și sunt ca un avertisment pentru orice formă de încălcare a dreptului omului și al poporului. Însângerata istorie a secolului al XX-lea este o amintire traumatizantă și o rană adâncă ce invită permanent la reconciliere, la respectul alterității în orice formă bună, viabilă a acesteia, la examenul propriei conștiințe. Mai mult, cheamă la iubire, la legea evanghelică, la gândul lui Hristos în relațiile interumane pentru că, deși dezvoltarea tehnică și comunicațiile apropiate pe oameni, de multe ori aceștia își sunt străini unii altora sau se raportează unii la alții prin prisma interesului egoist, a profitului, a consumerismului ce degradează oamenii și popoarele fără dimensiunea spirituală a existenței.

Propunând iubirea lui Hristos în relațiile interumane, în comunitatea ca Biserică pentru cei în legea harului și sens al lumii întregi, Părintele Stăniloae este un realist care arată just că, de fapt, particularul este formă a universalului, că oriunde s-ar afla omul și grupul din care face parte, în însăși proximitatea cotidiană, participă la totalitatea prezenței și lucrării transcendente, așa cum soarele, lumina luminează pe toți la fel, indiferent de convingeri, credințe, obiceiuri, comportamente bune, valabil umane în aspectul lor creator, benefic personal și comunitar. Aceasta se petrece după modelul prezenței lui Hristos cel integral oriunde este adorat și se plinește legea Sa. Orice om și orice comunitate are integral pe Hristos

²⁰ Idem, *Legea neamului*, în „Luceafărul”, Sibiu, februarie 1942, p. 42, la Pr. Prof. Dr. Ilie Moldovan, *Actualitatea gândirii Părintelui Dumitru Stăniloae cu privire la etnic și etnicitate*, în *Persoană și comuniune*, p. 125.

²¹ Idem, *Ortodoxie și Românism*, Sibiu, 1939, p. 11.

²² Idem, *Legea neamului*, p. 47.

bucurându-se de prezența și iubirea Sa depline. Astfel, referindu-se la iubirea de aproapele, Părintele Stăniloae subliniază următoarele: „dacă iubești pe toată lumea la fel? Ce urmări practice poate să aibă această iubire egală a lumii întregi? Să slujești tuturor egal de mult? Dar pentru aceasta ar trebui să te preumbli continuu pe tot globul pământesc ca să-i slujești fiecăruia, continuu grăbit că nu vei ajunge la toți. Ai putea realiza ceva serios măcar într-un singur loc sau pentru o singură persoană? Viața întregă ar fi o dezordine de neînchipuit. Omul este o ființă cu puteri limitate, oricât de infinită i-ar fi dragostea de oameni. E adevărat că sufletul creștin e chinuit când vede și știe nemărginirea oceanului de suferințe și neajunsuri omenesti, în raport cu el, micimea puterilor sale ajutătoare, dar neputând ieși din această orânduire a lucrurilor mai presus de voia sa, va da cât are în cercul social limitat în care este așezat, rămânând ca Dumnezeu să ajute prin alții sau direct în marea întindere a suferințelor pământești, așezată dincolo de raza cercului său de viață. Se vede că Dumnezeu l-a lăsat pe om ca mai ales în strădaniile sale spre bine să-și vadă micimea sa și mărimea lui Dumnezeu²³. Se vede în aceste cugetări sensibilitatea contemplativă a teologului, încrederea sa în Dumnezeu ce descătușează energiile omului spre bine dincolo de fatalitatea unei incapacități umane de acțiune ubicuitară, chiar în sistemul actual de globalizare economică și financiară ce marginalizează segmente umane tot mai largi, de egolatrie a celor puternici și bogați. Este o invitație la umanul smerit și iubitor după chipul lui Hristos. Pe de altă parte, iubirea celui din proximitatea de zi cu zi este iubire pentru toți deoarece iubirea se arată pentru cei pe care îi vezi sau îi auzi cerând ajutor. Astfel, amintind de viziunea ioaneică prin care se creionează magnificul profil spiritual al Părintelui Stăniloae, „iubind în duh toată omenirea la fel, practic el (omul, n.n.) e silit de orânduirea spirituală a lucrurilor să-și activeze dragostea față de cei apropiați. În persoana lor iubești omenirea și pe Dumnezeu. Cine nu iubește pe apropiați, pe cei pe care îi vede, din motiv că acesta-i lucru egoist, și spune că tânjește după cei de departe, ca să-i iubească, acela nu are nici o bucurie. Cine are iubire iubește pe cei din jurul său, uitând de grija iubirii universale²⁴. Dar, adăugăm, aceasta este deja iubirea universală pentru că cel ajutat este chipul lui Hristos Însuși în condiția existenței pentru altul, proexistenței după expresia Părintelui Stăniloae!

Părintele Stăniloae a iubit neamul românesc în sânul căruia s-a născut și pe care l-a onorat cu personalitatea și opera sa și pentru care a suferit. Acuza de naționalism la adresa unor personalități reprezentative ale unui popor, care au trăit și au scris într-o perioadă tulbură a istoriei când s-au dezlănțuit demonii războiului încheiat cu compromisuri injuste, care într-o perioadă de cosmopolitism, de globalizare poate fi ușor invocată de către adepții acestui curent, nu se poate susține în cazul Părintelui Stăniloae. Pentru el, naționalismul este „conștiința că aparții cutărui grup etnic, iubirea respectivului grup și activarea acestei iubiri în slujba binelui lui”, iar „afirmarea vieții propriului neam nu înseamnă *eo ipso* negarea altor neamuri, ba nici chiar dezinteresarea de soarta lor²⁵.

²³ Idem, *Naționalismul sub aspect moral*, în *Fiecare în rândul cetei sale*, p. 156.

²⁴ *Ibidem*, p. 157.

²⁵ *Ibidem*, p. 151, 155.

Părintele Stăniloae face remarci profunde referitoare la relația dintre credința ortodoxă și românism. El se oprește asupra unor expresii românești care sunt dovada de neclintit a faptului că credința creștină este fundament al spiritualității românești. Credința creștină ortodoxă a devenit pentru români în istoria lor *legea românească* sau *legea strămoșească*, ceea ce indică relația strânsă, de la etnogeneză, dintre românism și creștinism. El sesizează și analizează relația caldă, familiară și afectuoasă a românului față de Dumnezeu, care este simțit și trăit ca unul apropiat de om, nu îndepărtat și situat într-o transcendență inaccesibilă. Expresii precum: *Dumnezeu drăguțu'*, *Măicuța Domnului*, *Manole* din legendă redau un model propriu, intim de contextualizare creștină, evanghelică într-un orizont al comuniunii care reliefează firea comunicativă, optimistă a românului în lumina lui Hristos întrupat și pentru lumea românească²⁶.

Pentru Părintele Stăniloae, poporul român, deși latin, este ortodox, iar Ortodoxia a avut și are un rol major în menținerea conștiinței de neam și a unității naționale. Astfel, „Ortodoxia ne-a menținut ca un neam unitar și deosebit, cu un rol important între popoarele din Orient și Occident”²⁷, prin ea apărându-ne ființa națională în fața tuturor invaziilor, fie acestea de natură politică sau confesională, ba mai mult am contribuit la liniștea Occidentului și la menținerea popoarelor ortodoxe din Balcani. Acest rol, sugerează și invită distinsul teolog român, trebuie continuat și în contextul integrării europene, pentru că, în calitate de „popor latin ortodox, prin latinitate putem apela la popoarele din Occident să dezvolte relațiile ecumenice cu creștinismul răsăritean, făcând posibilă o sinteză între spiritualitatea ortodoxă și națiunile occidentale, iar celor din Răsărit dându-le puterea să realizeze aceasta între Ortodoxia lor și spiritul organizator al civilizației occidentale”²⁸.

Ortodoxia românească se caracterizează prin „echilibru dintre contemplație și acțiune, un sens cosmic al creștinismului și un sens infinit al omului”²⁹, în sensul desăvârșirii spirituale. Aceste caracteristici îi conferă unicitate și valoare universală și sunt sintetizate sublim în teologia Părintelui Stăniloae, sacerdot în locașul de cult ortodox modest sau de o remarcabilă monumentalitate și rafinament simbolic și artistic, centru liturgic al creației. De aceea, Ortodoxia românească nu trebuie denigrată de nimeni, lucru ce îl întrista grav pe slujitorul ei desăvârșit, nici nu trebuie exploatată politic, naționalist, relația dintre ea și românism³⁰. De asemenea, chiar dacă a rămas intim legat de valorile spirituale ale satului, de credința puternică, inocentă, curată a românilor din vatra strămoșească, deși creștinismul la începuturile lui este o religie citadină, teologia Părintelui Stăniloae se adresează tuturor. Nu a fost influențat de ideologia marxistă, ci fidel total Mântuitorului Iisus Hristos și-a fundamentat discursul teologic pe Scriptură și pe Tradiția Bisericii. Unor afirmații precum că gândirea sa „este marcată de spiritul

²⁶ Idem, *Reflexii despre spiritualitatea poporului român*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1992, p. 159-161.

²⁷ Idem, *De ce suntem ortodocși?*, în „Teologie și Viață”, nr. 4-8/1991, p. 15.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Olivier Clément, *op. cit.*, p. 83.

³⁰ Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *op. cit.*, p. 25.

teologiei tradiționale și de o viziune a naturii din perspectiva unei societăți mai degrabă rurale, decât a unei societăți industriale³¹ nu se poate răspunde, amendând un universalism incolor și vag, decât că opera teologică a Părintelui Stăniloae se adresează omului nu doar din modelele de societate evocate, ci și celui din societatea tehnico-informațională, dornic de autentică spiritualitate și angoasat de lipsa de repere a unei lumi închise în confort și consum dezumanizant, fără orizontul absolutului.

Părintele Stăniloae, om al credinței și al „vieții în Hristos”, în Biserica Sa

Discursul teologic profund al Părintelui Stăniloae ce explorează misterul divin este unul pentru om, omul cu vocația asemănării cu Dumnezeu până la îndumnezeire. Dumnezeu despre care vorbește teologia și Biserica pe baza revelației scripturistice este un Dumnezeu pentru noi și ceea ce facem din cele ce ne poruncește El o facem, de fapt, pentru binele nostru al oamenilor. Desăvârșirea omului în Hristos, centrul absolut al mărturiei și vieții spirituale, religioase creștine, îndumnezeirea noastră a oamenilor este, de fapt, și o „înomenire culminantă a noastră”³². Ea implică doi factori, două elemente: pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și pe omul care crede, credincios și iubitor de Dumnezeu. În acest sens, „credința creștină este întemeiată pe Revelație, dar Revelația nu are loc fără credință”³³. Există astfel o conexiune internă organică între Dumnezeu și om, între Transcendența divină și credința omului din istorie, astfel că a crede este ceva rațional iar a nu crede ceva irațional³⁴. Această relație natural-umană și harică pentru creștini este negată de „omul recent”³⁵, cel modern și cel post-modern, de fapt de o anumită categorie a inteligenței pentru care Dumnezeu este mort, care refuză din rațiuni personale, subiective și arbitrare religia, dar care, prin favorizarea mediatică și ideologizarea concepțiilor lor, au marcat serios lumea, viața oamenilor care rămân de cele mai multe ori ei înșiși, credincioși lui Dumnezeu în propria tradiție chiar interiorizată la maxim și redusă în manifestările publice la minim, perpetuată însă cu rigoare, uneori până la martiraj. Ierarhia și armonia lumii date de Biserică au fost destabilizate de „secte de intelectuali certați cu marea cultură comună, cu Tradiția europeană” care au transferat crezul lor ostil la nivel politic, social într-o instalare a unor instituții „croite de om în uitare de Dumnezeu și de inspirația de la Duhul Sfânt”³⁶.

³¹ Maciej Bielawski, *Părintele Dumitru Stăniloae, o viziune filocalică despre lume*, traducere și cuvânt înainte de Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998, p. 297.

³² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 262.

³³ *Ibidem*, p. 74.

³⁴ *Ibidem*, p. 158.

³⁵ H.-R. Patapievici, *Omul recent. O critică a modernității din perspectiva întrebării: „Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?”*, Humanitas, București, 2001, p. 121-122, 268.

³⁶ Ilie Bădescu, *Noologia. Cunoașterea ordinii spirituale a lumii. Sistem de sociologie noologică*, Editura Valahia, Colecția Euxin, 2002, p. 53, 99.

În ceea ce privește actul de credință subiectiv, credința cu valoare cognitivă și comunitară, aceasta „nu e un bun explicabil în cadru individualist. Ea e produsul raportului dintre om și om și al lucrării lui Dumnezeu care e activ în acest raport. De la om și de la Dumnezeu deodată sau de la Dumnezeu prin om se naște credința. Credința fiecăruia indică spre trecut și spre cer”³⁷. Dar această cauzalitate transcendentă și social-comunitară are un început și o plinire profetică în Hristos pe care Părintele Stăniloae o surprinde în esența ei și o redă cu o remarcabilă înțelepciune, într-o retorică impresionantă: „Dar trimiterea aceasta de la om la om în trecut până unde se continuă? Până la acel om care se înfățișa celor ce-l ascultau și-l vedeau atât de deosebit de ei, prin certitudinea credinței sale, încât aceia erau siguri că lucrarea lui Dumnezeu e activă în el într-un mod care covârșește lucrarea dumnezeiască din orice om care crede. Credința aceluia are o copleșitoare masivitate, o imperială impetuozitate, se înalță transparent ca vârful de stâncă ale unor munți uriași în omul și peste omul care rămâne, privit în sine, o fărâmă neînsemnată. Omul acela grăiește cu uimitoare claritate și evidentă despre Dumnezeu și voia Lui. E ceva la el ce nu s-a mai întâlnit la nici un om, așa încât cei ce ajung în raport cu el își dau seama că aici s-a produs o intervenție directă a lui Dumnezeu, umplând, strămtorând sufletul într-o măsură și intensitate cum nu sunt posibile când credința se produce prin credința altui om. El însuși mărturisește că a fost trezit nu prin credința altui om, ci prin experiența directă a lui Dumnezeu”³⁸. Acest om al credinței, creionat subtil și cu accente barthiene, este profetul prezis de Vechiul Testament și Profetul profetilor, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, care „a gândit și grăit cuvintele Sale din Evanghelii, s-a impus atât de mult ca Dumnezeu mai presus de oameni, dar trăind și ca acela mai intim dintre oameni, că a putut da unor oameni din cei mai simpli puterea să-L poată prezenta în mod deplin și ca Dumnezeu și ca om”³⁹, oameni care au convertit cu puterea Duhului Sfânt lumea la Hristos. Credința despre care vorbește Părintele Stăniloae este însă credința Bisericii, comunitară, a sfinților, în ordinea mistică sau cea sacramental-liturgică, nu cea individualistă, pietistă, sentimentală „personală”, protestantă sau denominațională, cum încearcă unii exegeți ai teologiei sale să interpreteze concepția sa⁴⁰.

Între subiectivitatea credinței creștine, comunitare totodată, și Hristos, „începătorul și plinitorul credinței” (Evrei 12, 2) a cărui pondere în sistemul teologic al Părintelui Stăniloae este uriașă, putem vorbi de centralitatea lui Hristos în gândirea sa, deoarece la baza edificiului său dogmatic și spiritual stă Mântuitorul Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat, Cel ce descoperă lumii pe Dumnezeu ca Treime de Persoane și care aduce omului prin moartea și Învierea Sa viața veșnică a Împărăției viitoare⁴¹.

³⁷ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 17.

³⁸ *Ibidem*, p. 17-18.

³⁹ Idem, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, Sibiu, 1991, p. 282.

⁴⁰ Silviu Eugen Rogobete, *O ontologie a iubirii. Subiect și realitate Personală supremă în gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae*, traducători Anca Dumitrașcu și Adrian Guiu, Polirom, Iași, 2001, p. 233; Emil Bartoș, *Conceptul de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloae*, Editura Cartea creștină, Oradea, 2002, p. 395-398.

⁴¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Opera Părintelui Dumitru Stăniloae. O remarcabilă contribuție hristologică, în Persoană și comuniune*, p. 132.

Hristologia Părintelui Stăniloae este elaborată și construită pe baze biblice și patristice, din exegezele teologice ale Sf. Atanasie sau ale Părinților capadocieni, ale lui Leonțiu de Bizanț sau Sf. Chiril al Alexandriei, Simeon Noul Teolog sau Grigorie Palama și altora, dar, mai ales, după Sf. Maxim Mărturisitorul care unește hristologia cu pnevmatologia și pentru care a reflecta la Hristos nu înseamnă doar un exercițiu de gândire abstractă, ci singura posibilitate de purificare ascetică și de dobândire a virtuților. Hristos „este ființa tuturor virtuților”⁴², iar unirea tot mai strânsă și mai intimă a omului cu Hristos prin Duhul Său îl înalță la vederea celor dumnezeiești, un act intelectual, și la îndumnezeire care, în ordinea voinței și a iubirii, aduc acea transfigurare strălucită după strălucirea taborică a lui Hristos, încă din această existență și deplin în cea eonică, a eternității. Îndumnezeirea omului este una reală. Temeiul acesteia este trupul înviat al lui Hristos care, prin Duhul prezent în Trupul său comunitar-sobornicesc, Biserica Sa, „conduce întreaga creațiune la incoruptibilitate și transparentă, adică la maxima transfigurare și comunicabilitate între persoane prin Duhul și la o totală personalizare a cosmosului în Hristos și în oameni; pentru că există o continuitate ontologică între materia trupului și materia cosmosului”⁴³. Unirea cu Dumnezeu în har este atât cunoaștere a Sa dar și o cunoaștere a întregului univers în lumină, după gândirea lui Dumnezeu Însuși, după rațiunile divine, pentru că este o cunoaștere purificată de egoism, de patimi, de interese imediate, un act de umanizare și de echilibru cosmic în perspectiva surmontării atât a crizelor umane și sociale generate de păcat, cât și a celei ecologice generate de exploatarea nemiloasă și injustă a resurselor naturale. Unirea cu El înseamnă crucificare pentru iluminarea interioară, iar luarea crucii lui Hristos este o vocație umană pentru a afla și experia sensul existenței însemnând pentru om un act soteriologic, de „renunțare, înfrânare despățimire”, prin care relația dintre om și Dumnezeu se face tot mai transparentă, mai luminoasă, și unul de sfintire pentru că „nimic pătimas nu mai întinează raporturile noastre cu lumea; nimic egoist nu ne mai închide în lume și în noi însine, văzuți ca realități materiale și ultime”⁴⁴. Acest itinerar este realizat atât pe calea mistică regală a celor trei faze ale ascensiunii în har la Dumnezeu, purificare, iluminare, unire⁴⁵, dar și pe cea din împrejurările concrete ale vieții, în împlinirile sau eșecurile cotidiene, bucurii și necazuri, în actele caritabile pentru cei aflați în suferință, în participarea la ritmul cultic, sacramental al comunității dreptmărturisitoare. Acest itinerar spiritual al majorității creștinilor este de fapt „o cunoaștere palpitanță, apăsătoare, dureroasă, bucuroasă care trezește în ființa noastră responsabilitatea și încălzește rugăciunea și care o face să se strângă mai mult lângă Dumnezeu”⁴⁶. Prin aceasta Hristos este unul dintre noi, aproape de noi

⁴² Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 7f., traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în P.S.B. 80, București, 1983, p. 85; cf. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Hristologia Sf. Maxim Mărturisitorul*, în *Studii de Teologie Dogmatică*, Craiova, 1991, p. 21.

⁴³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 180.

⁴⁴ Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Craiova, 1987, p. 127.

⁴⁵ Idem, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. III, *Spiritualitatea Ortodoxă*, București, 1981; idem, *Ascetică și Mistică creștină sau Teologia vieții spirituale*, Cluj-Napoca, 1993.

⁴⁶ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 140.

și sensibil la toate cele umane, curate și bune. El este prezent în cuvântul Evangheliei Sale actualizat liturgic, auzit spiritual ca și cum s-ar petrece printr-o lucrare de relativizare a spațiului și a timpului istoric ce desparte pe credinciosul de astăzi de evenimentul mesianic *hic et nunc*, este prezent euharistic prin Pâine și Vin, adevărată mâncare și băutură, premisă a ospățului Împărăției. Prin gândirea sa, Părintele Stăniloae refuză o schemă occidentală hristologică neo-nestoriană ce desparte nefiresc unicul ipostas divino-uman al lui Hristos, părăsită parțial actualmente, între un Iisus al istoriei, chipul Său după Evanghelii, și unul al credinței, respectiv dogma hristologică formulată sinodal în categoriile transfigurate, convertite la semanticul creștin ale filosofiei și culturii clasice, precum și percepția pietistă a sectelor a lui Iisus Hristos ca Mântuitor personal. Chipul evanghelic și cel dogmatic al lui Hristos este în mod esențial Cel prezentat de El Însuși, Persoana sa fiind prezentată în Scriptură ca Dumnezeu și Om⁴⁷.

Unirea cu Dumnezeu nu poate fi nicidecum înțeleasă în sensul panteist, al confuziei, al identificării și continuității dintre uman și divin, ci ele își păstrează identitatea pentru veșnicie. De altfel, de nenumărate ori, Părintele Stăniloae avertizează în această privință, cum de altfel respinge monismul materialist prin viziunea sa personalistă, conform căreia persoanele în comuniune, ce se iubesc întreolaltă, se înveșnicesc fiind ireductibile la ceea ce este trecător. Persoana omului, în contextul ei cosmic, prin har, devine acea sfântă materie îndumnezeită de Dumnezeu Însuși⁴⁸.

Actualizarea misterului hristic are loc în Liturgia Bisericii și în Sfintele Taine prin care Biserica se constituie și se permanentizează prin Duhul lui Hristos în toată istoria umană. Tainele sunt expresia prezenței și lucrării lui Dumnezeu asupra omului în condiția iubirii și a libertății care transfigurează, a posibilității de unire dintre Dumnezeu și creația Sa în Biserică, „forma unității supreme a lui Dumnezeu cu toate cele create”⁴⁹.

În Taine este prezent Hristos Însuși, săvârșitorul lor și Capul Bisericii, constituindu-și în dinamica creației, prin Duhul Trupul Său mistic, cu care se prezintă și pe care îl oferă împreună cu Sine ca jertfă Tatălui spre unificarea harică în Dumnezeu a întregii creații, spre plinirea omului ca ființă euharistică, chipul bunătății⁵⁰. De aceea, Biserica lui Hristos reprezintă ființa cea nouă a creației, plinirea raționalității acesteia prin unificarea rațiunilor existențelor în Rațiunea-Hristos. Biserica nu este doar o nouă arhitectură a creației în sens natural, rațional, ci spiritual, apofatic, deoarece „Logosul din care au derivat rațiunile tuturor oamenilor a voit nu doar să le împace acum cu Sine ca Rațiune unitară, ci și în Duhul ca iubire și putere dumnezeiască, fiindcă rod al Duhului este iubirea (Galateni 5, 22)”⁵¹. De

⁴⁷ Idem, *Chipul evanghelic...*, p. 8; cf. G.B. Caird, *New Testament Theology*, Clarendon Press, Oxford, 1995, p. 346; cf. Jacques Schlosser, *Iisus din Nazaret*, traducere și note de Dr. Elena Zamfirescu, Editura Corint, 2003.

⁴⁸ I.P.S. Daniel, *op. cit.*, p. 104-105.

⁴⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică...*, vol. III, p.13.

⁵⁰ Idem, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă*, Craiova, 1986, p. 418-419.

⁵¹ Idem, *Teologia Dogmatică*, vol. II, p. 206.

la Cincizecime, omul este chemat la viața cu Dumnezeu care S-a manifestat în lume sub chipul omului Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și Om adevărat, prin care își trăiește și împlinește adevărata sine umană, a iubirii, a bunătății, a sfințeniei prin credința și creația transfiguratoare ce propulsează lumea spre revelarea tainicelor și deplinelor ei potențialități ce evidențiază înrudirea cu Dumnezeu. Este mesajul generos, optimist și jertfelnic al Părintelui Stăniloae ce invită la asumarea integrală a destinului uman în istorie și metaistorie prin credința în Hristos. Acest lucru este de dorit pentru tot omul pentru care din iubire Hristos și-a vărsat Sângele Său dumnezeiesc. Despre aceasta vorbește permanent preotul, teologul pentru toți oamenii filosofi, savanți sau așa cum spunea Părintele Stăniloae, pentru tot omul fiindcă „omul cu adevărat rațional este omul credincios... De aceea, să avem curajul să credem, căci astfel nu vom fi sub filosofi (sau savanți, n.n.), nici mai puțin raționali decât ei”⁵².

⁵² Idem, *Sfântul Grigorie de Nazianz sau ce înseamnă a fi teolog*, în *Dimitru Stăniloae sau paradoxul teologiei*, p. 28.

Theological Landmarks in the thought and work of Father Academician Dumitru Staniloae

In the study 'Theological Landmarks in the thought and work of Father Academician Dumitru Staniloae', we are presented with several main directions in the theology of Father Dumitru Staniloae. The centenary of his birth is a great opportunity to present and to realise the great contribution of the above mentioned theologian in the Orthodox theology and also in the Christian world. It is analysed the culture of his time and the possible impact of it in the formation and way of thinking of Father Dumitru Staniloae. Also, the Romanian Orthodox ethos is one of the major landmarks of his thinking and theology. Father Staniloae is a 'man of faith and life in Christ' and his theology is always inside the Mystery of the Church of Christ. The biblical and patristic background of his theology leads us to the conclusion that Father Dumitru Staniloae is – according to the French theologian Olivier Clement – 'the greatest Orthodox theologian'.